

Van waterbewust zijn naar waterbewust doen

Wanneer Nederlanders meer waterbewust zijn, dan wordt er in de ruimtelijke planning en bij rampenbeheersing beter rekening gehouden met een kans op natte voeten door een overstroming. Ook zal er makkelijker draagvlak te vinden zijn voor ingrijpende maatregelen. Voor de actualisatie van het waterveiligheidsbeleid werd onderzocht hoe het staat met het waterbewustzijn en of en hoe vergroting daarvan ook daadwerkelijk tot ander gedrag zou kunnen leiden.

Er worden tal van initiatieven ontplooid om beter rekening te houden met de gevolgen van overstromingen en wateroverlast. Zo krijgt het water langs de grote rivieren, maar ook in de regio meer ruimte. In de ruimtelijke ordeningssfeer is de Watertoets geïntroduceerd (in november 2003), de Taskforce Management Overstromingen is actief en er lopen campagnes zoals 'Nederland leeft met Water' en de rampencampagne 'Denk Vooruit'. In het project Waterveiligheid 21ste eeuw (WV21) wordt het beleid geactualiseerd. Dit project kent drie aandachtsvelden:

1. nadenken over het verder beperken van de kans op een overstroming (actualisatie van het preventiebeleid);
2. vergroten van de aandacht voor het beperken van de gevolgen van een overstroming (bijv. door compartimentering), en
3. vergroten van het bewustzijn op het thema water bij de doelgroepen burgers, bedrijven en bestuurders.

Is ons veiligheidsgevoel terecht?

Het Expertisecentrum Risico- en Crisiscommunicatie van het ministerie van BZK, DG Water en de RWS Waterdienst van het ministerie van Verkeer en Waterstaat deden onderzoek naar het derde thema in de rij. Het waterbewustzijn en met name de gevaren die hoog water en overstromingen teweeg kunnen brengen is zeer laag te noemen in ons land. We voelen ons veilig achter de dijken, bereiden ons niet of nauwelijks voor op een overstroming en weten eigenlijk ook niet hoe we dat moeten doen. Ook bij bestuurders en bedrijven is bewustzijn op dit thema soms extreem laag te noemen.¹ Als je nagaat dat zowat de helft van ons land beneden NAP ligt en twee op de drie burgers geeft aan dit niet eens te weten of te beseffen, dan is er in aanvang al iets mis. Men heeft een groot vertrouwen in de waterschappen en de kans dat men betrokken wordt bij een levensbedreigende situatie door

¹ O.a. Perceptie van overstromingsrisico's (ministerie van VenW, 2003), Risicoperceptie bij overstromingen in relatie tot evacuatiebereidheid (TNS-NIPO, 2006), Publieke percepties van het risico op overstromen vanuit de Waddenzee (Terpstra, Gutteling, 2007).

een dijkdoorbraak acht men onwaarschijnlijk. Overigens worden wel verschillen aangetroffen in die risicobeleving per regio. Kustbewoners voelen zich veiliger dan de bewoners langs de grote rivieren. Maar is al dat vertrouwen en de inschatting dat het altijd goed zal aflopen in ons laaggelegen land wel terecht? Is het wel zo veilig als iedereen denkt en zelfs als deskundigen beweren?

Verkenning

Samen met veel betrokkenen en deskundigen uit het veld is allereerst een verkenning gedaan op het thema waterbewustzijn: wat is dat en hoe kan dat eventueel beïnvloed worden? Waterbewustzijn kan omschreven worden als: *het besef van kansen of bedreigingen die te maken hebben met water*. Dit besef kan ontstaan doordat je beroepsmatig met water bezig bent, doordat je op of aan het water woont of doordat je vaak op het water te vinden bent, bijvoorbeeld als vrijetijdsbesteding. Communicatie wordt vaak als instrument gezien hoe dit bewustzijn en het gedrag dat hiermee samenhangt beïnvloed kan worden op de elementen *kennen, voelen, willen, kunnen en doen*. Maar met communicatie alleen ben je er niet. Je zult andere beleidsinstrumenten in moeten zetten, zoals financiële prikkels (beloningen, subsidies, etc) en sancties door passende wet- en regelgeving. Dus naast de preek ook de peen en de zweep! In de verkenning staan mogelijkheden opgesomd om die risicocommunicatie vorm te geven. In de formulering van de boodschap over waterveiligheid zou in ieder geval naar voren moeten komen: “Een overstroming:

- Ja, kan gebeuren,
- Ja, kan mij ook overkomen,
- Ja, het is erg en
- Ja, ik kan er zelf ook nog wat aan doen.”

In het rapport dat over deze verkenning is gemaakt staan diverse voorbeelden over wat er zoal gebeurt op dit gebied in binnen- en buitenland. Ook handelingsperspectieven worden opgesomd.

Van verkenning naar concrete doelen en strategieën

Vervolgens werd het resultaat van de verkenning benut om concrete doelen te formuleren en daarbij te adviseren welke strategieën het meest succesvol zijn om die doelen te bereiken. Het hoofddoel zoals vastgelegd in het WV-21 traject is duidelijk: Nederland duurzaam veilig en woonbaar houden. Om binnen dit hoofddoel het waterbewustzijn en het waterbewust gedrag te stimuleren worden op drie fronten activiteiten ontplooid: bijdragen aan groter draagvlak voor preventiemaatregelen, stimuleren verstandig pro-actiegedrag en als laatste verstandig preparatiegedrag.

Groter draagvlak voor preventiemaatregelen, hoe?

Nog te vaak is bij burgers, bedrijven, maar ook bij overheden te weinig draagvlak voor preventiemaatregelen in ons laag gelegen land. Via 'professionele publieksparticipatie' moeten burgers en bedrijven op regionaal niveau meer betrokken worden bij de planvorming. Actief de boer op en het debat aangaan dus. Daarbij moeten helder, open en eerlijk de risico's op tafel komen. En de gevolgen, indien de preventieve maatregelen door wat voor keuze dan ook niet ingevuld worden. Communicatie met een blauw tintje in het hart van het beleid brengen dus. Maar dat wilden we toch al veel langer?

Verstandig pro-actiegedrag, hoe?

Verstandig pro-actiegedrag begint op de tekentafel en bij de besluitvorming daarover. Water wordt nog te weinig betrokken in die besluitvorming en dat moet veranderen. Ten eerste zou de watertoets meer dan nu gebeurt aantoonbaar toegepast moeten worden. Ook in toekomstvisies en structuurplannen hoort het onderdeel 'water' een meer prominente positie te krijgen. Waterproof bouwen hoort hier ook bij. Drijvende woningen in buitendijkse gebieden, wonen op palen, meer ruimte voor water in woonwijken, allemaal voorbeelden die nadere uitwerking behoeven in de pro-actiefase. Om ook in deze fase te werken aan bewustzijn bij doelgroepen als burgers en bedrijfsleven is meer participatie noodzakelijk. Mensen betrekken bij de waterproblematiek en hen mede afwegingen laten maken die de besluitvorming beïnvloeden bevordert het bewustzijn, zo is de mening. In het rapport over mogelijke doelen en strategieën worden tal van instrumenten weergegeven die daarbij toegepast kunnen worden, van persuasieve communicatie tot financiële instrumenten en bestuurlijke samenwerking. De ontmoeting tussen de verschillende kolommen ruimte, water en veiligheid wordt gezien als een 'must'.

Verstandig preparatiegedrag, hoe?

Als het er op aankomt zijn burgers in Nederland redelijk zelfredzaam, als er tenminste niet op zeer grote schaal iets ernstigs gebeurt. Pas dan zal blijken dat die zelfredzaamheid wel eens een probleem zou kunnen zijn. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat mensen wel de gedrags*intentie* hebben zich voor te bereiden, maar het in onvoldoende mate echt dóen. Uiteindelijk willen we toe naar 'de parate burger', die in staat is tijdens een overstroming zichzelf en anderen te redden. Daar is nog wel wat voor nodig:

- Meer kennis over waterrisico's en risicoperceptie bij burgers. Samen oefenen op overstromingsscenario's zou hierbij kunnen helpen;

- Een betere gebiedsinrichting, door het aanleggen van watervrije vluchtwegen, bouw of aanwijzing van shelters en bijvoorbeeld het toegankelijk maken van hoge gebouwen met het oog op verticale evacuatie;
- Goede informatievoorziening over overstromingsrisico's, bijv. met de risicokaarten en het geven van persoonlijke en gebiedsspecifieke handelingsperspectieven;
- Opzetten van bedrijfs- en burgernetwerken, ook om samen te oefenen. Hulpverleners, burgers en bedrijven leren zo samenwerken en ook hierdoor wordt het risicobewustzijn gestimuleerd.

Hoe verder?

Nu liggen er twee mooie rapporten met conclusies en aanbevelingen voor de toekomst. Het komt nu aan op politieke keuzes. Waar liggen de prioriteiten en waar liggen de meeste kansen op succes om de Nederlandse bevolking waterbewuster te maken? Onze kinderen weten in ieder geval al niet meer wie Hansje Brinkers was.....

Frank Vergeer,

Senior communicatieadviseur, Expertisecentrum Risico en Crisiscommunicatie, ministerie van BZK

Kees Poot,

Senior adviseur, RWS Waterdienst, ministerie van VenW